

УДК 364-1:364.63(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.20>**Ярослав МУДРИЙ**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. М. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна, 58012
ORCID: 0000-0002-1632-9439

Бібліографічний опис статті: Мудрий, Я. (2025). Реабілітаційні послуги постраждалим від сімейного насильства. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 150–155, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.20>

РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

У статті розглянуто проблему організації та забезпечення реабілітаційних послуг для осіб, які постраждали від домашнього насильства, у контексті сучасного українського законодавства. Мета дослідження – проаналізувати національне законодавство України щодо організації реабілітаційних послуг для постраждалих від домашнього насильства та системи реабілітаційної підтримки для таких осіб. Обґрунтовано актуальність теми в умовах соціально-економічних трансформацій, війни, внутрішнього переміщення населення та зростання рівня соціального стресу, що сприяють зростанню кількості випадків домашнього насильства. Висвітлено історичні аспекти запровадження реабілітаційних послуг як складової системи реагування на домашнє насильство. Аналізуються ключові нормативно-правові акти, зокрема Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кримінальний кодекс України та положення Стамбульської конвенції. Встановлено, що ратифікація Стамбульської конвенції стала каталізатором для перегляду низки нормативно-правових актів щодо насильства. Окрема увага приділяється міжвідомчій взаємодії у наданні допомоги постраждалим, ролі центральних і місцевих органів влади, поліції, центрів соціальних служб, неурядових і міжнародних організацій. Представлено структуру реабілітаційних послуг, що охоплюють психологічну, соціальну, медичну, правову допомогу, а також надання тимчасового житла. Проаналізовано роль державних і недержавних суб'єктів у наданні таких послуг, зокрема центрів соціальних служб, Служби у справах дітей, притулків і консультативних служб. Розглянуто проблеми, з якими стикаються постраждалі в процесі отримання допомоги: недостатнє фінансування, нестача кваліфікованих кадрів, відсутність належної координації між структурами. Увагу приділено також питанням міжвідомчої взаємодії, потреби в комплексному підході до надання послуг та удосконаленні механізмів захисту прав постраждалих осіб. Окреслено перспективи подальших досліджень у напрямі удосконалення механізмів надання реабілітаційної допомоги.

Ключові слова: домашнє насильство, реабілітація, постраждалі від домашнього насильства.

Yaroslav MUDRYI

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Pedagogics and Social Work Department, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2 Kotsiubynskoho str., Chernivtsi, Ukraine, 58012
ORCID: 0000-0002-1632-9439

To cite this article: Mudryi, Ya. (2025). Reabilitatsiini posluhy postrazhdalym vid simeinoho nasylstva [Rehabilitation services for victims of domestic violence]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 150–155, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.20>

REHABILITATION SERVICES FOR VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

The article examines the issue of organizing and providing rehabilitation services for individuals affected by domestic violence in the context of current Ukrainian legislation. The aim of the study is to analyze the national legal framework of Ukraine concerning the organization of rehabilitation services for victims of domestic violence. The relevance of the topic is substantiated in light of socio-economic transformations, war, internal displacement, and increasing social stress, which contribute to the rise in domestic violence cases. The article highlights the historical background of the implementation of rehabilitation services as part of the domestic violence response system. Key legislative and regulatory acts are analyzed, including the Law of Ukraine “On Prevention and Combating Domestic Violence,” the Criminal Code of Ukraine, and provisions of the Istanbul Convention. It is established that the ratification of the Istanbul Convention served as a catalyst for the revision of several legal acts concerning violence. Particular attention is paid to interagency cooperation in providing assistance to victims, and to the roles of central and local authorities, the police, social service centers, and non-

governmental and international organizations. The structure of rehabilitation services is outlined, covering psychological, social, medical, and legal assistance, as well as the provision of temporary shelter. The roles of both governmental and non-governmental actors in delivering these services are analyzed, including social service centers, the Children's Service, shelters, and counseling centers. The article addresses the challenges victims face in accessing support, such as insufficient funding, a shortage of qualified personnel, and lack of proper coordination among institutions. Issues of interagency cooperation, the need for an integrated approach to service delivery, and the improvement of mechanisms for protecting victims' rights are also emphasized. Prospects for further research on enhancing rehabilitation support mechanisms are outlined.

Key words: domestic violence, rehabilitation, victims of domestic violence.

Актуальність проблеми. Соціально-економічні трансформації, військові дії, внутрішнє переміщення населення, зростання рівня стресу та нестабільності – всі ці фактори створюють сприятливе середовище для зростання кількості випадків насильства в сім'ї (UNFPA, 2020). Водночас, наслідки такого насильства не обмежуються лише фізичними травмами – вони також мають глибокий психологічний, соціальний та економічний характер, що зумовлює необхідність комплексного підходу до подолання його наслідків.

Реабілітація постраждалих осіб є ключовим елементом у системі протидії домашньому насильству. Вона охоплює надання психологічної, правової, медичної та соціальної допомоги, а також сприяє поверненню постраждалих до повноцінного життя. Особливої уваги вимагає організація та забезпечення доступності реабілітаційних послуг на місцевому рівні – з урахуванням особливостей регіонів, ресурсів громад та міжсекторальної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема реабілітації осіб, які постраждали від насильства, є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. І. Сенчук акцентує на психосоціальних аспектах допомоги та необхідності міждисциплінарного підходу. Н. Омельченко досліджує психокорекційну роботу з жінками, які зазнали насильства. О. Ярошенко та І. Ковальчук вивчають діяльність кризових центрів, підкреслюючи важливість правової, психологічної й медичної підтримки. О. та Т. Семигіни аналізують роль соціальних служб і міжвідомчої співпраці у процесі реабілітації.

Мета дослідження – аналіз національного законодавства України щодо організації реабілітаційних послуг для постраждалих від домашнього насильства та системи реабілітаційної підтримки для таких осіб.

Виклад основного матеріалу. Проблема домашнього насильства є предметом інтен-

сивного дослідження в контексті прав людини, гендерної рівності та соціальної політики. Реабілітаційні послуги є ключовим елементом у системі реагування на домашнє насильство, оскільки вони спрямовані не лише на припинення насильницьких дій, а й на подолання їх довгострокових психологічних, соціальних та економічних наслідків для постраждалих. У міжнародній практиці реабілітація розглядається як частина ширшої концепції підтримки жертв, що включає фізичне, психічне, емоційне відновлення, а також сприяння соціальній інтеграції та відновленню автономії (WHO, 2013; Council of Europe, 2011).

Система захисту від насильства в сім'ї почала формуватися приблизно 50 років тому. Перші центри допомоги для постраждалих, які тоді переважно були жінками, відкрилися у Великобританії на початку 1970-х років. Вони функціонували завдяки благодійним внескам, зокрема анонімним пожертвам від самих постраждалих, та підтримці жіночого правозахисного руху й феміністичних організацій. Згодом ідея кризових центрів поширилася на Канаду, яка оголосила нульову толерантність до насильства в сім'ї, Нову Зеландію та країни Західної Європи. Однак справжній сплеск уваги до цієї проблеми відбувся в середині 1980-х років (Dobash & Dobash, 1992). Це сталося після ратифікації багатьма країнами Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), яка особливо увагу приділяла гендерному насильству та його складовій – насильству в сім'ї.

Усвідомленням широкою громадськістю необхідності боротьби з проявами насильства в Україні було зумовлено ухвалення у 2001 році Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (ВРУ, 2001). Цим нормативно-правовим документом передбачено створення на державному рівні відповідної мережі закладів, що опікуються або повинні опікуватися вирішенням даної проблеми.

Законодавче визначення поняття «домашнє насильство» міститься у статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набув чинності 7 грудня 2018 року. Домашнє насильство охоплює дії чи бездіяльність, пов'язані з фізичним, сексуальним, психологічним або економічним насильством, що відбуваються в сім'ї, за місцем проживання або між родичами, подружжям (нинішнім чи колишнім), а також між іншими особами, які спільно проживають чи проживали однією сім'єю, незалежно від наявності шлюбних або родинних зв'язків. Також до цього поняття належать погрози вчинення таких дій.

У статті 126-1 Кримінального кодексу України домашнє насильство визначено як «умисне та систематичне фізичне, психологічне або економічне насильство щодо подружжя, колишнього подружжя або інших осіб, з якими винний має або мав сімейні чи близькі стосунки». Такі дії призводять до фізичних чи психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя постраждалої особи.

Станом на сьогодні в Україні надання допомоги постраждалим від домашнього насильства регулюється, зокрема, положеннями Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція), ухваленої 11 травня 2011 року та ратифікованої Україною 20 червня 2022 року (Рада Європи, 2011; Верховна Рада України, 2022).

Відповідно до статті 22 Стамбульської конвенції, держави-учасниці зобов'язуються вживати всіх необхідних заходів для забезпечення доступу постраждалих до спеціалізованих служб підтримки, які повинні надаватися з урахуванням географічної доступності, бути оперативними, а також передбачати як коротко-, так і довгострокову допомогу. Крім того, Конвенція окремо наголошує на необхідності створення спеціалізованих служб підтримки для жінок, які зазнали насильства, та для їхніх дітей. Зазначений підхід відображає комплексне бачення проблеми домашнього та гендерно зумовленого насильства як системного явища, що потребує міжсекторальної взаємодії та чітко структурованої системи реагування.

Ратифікація Стамбульської конвенції передбачає не лише зобов'язання держави впрова-

джувати ефективні механізми захисту постраждалих, але й потребує забезпечення належного функціонування інфраструктури підтримки, що охоплює як загальні, так і спеціалізовані сервіси (UN Women, 2021). Це, у свою чергу, вимагає перегляду існуючих моделей соціальної допомоги, підвищення фахової підготовки відповідного персоналу, а також належного фінансування й координації з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

На рівні національного законодавства ратифікація Конвенції стала каталізатором для перегляду низки нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кримінального кодексу України та підзаконних актів, що регулюють роботу служб підтримки.

Сімейне насильство є серйозною соціальною проблемою, яка має негативний вплив на фізичне та психоемоційне здоров'я постраждалих. Для подолання наслідків такого насильства важливо надавати комплексні реабілітаційні послуги, які сприятимуть відновленню жертв і їх інтеграції у суспільство. В Україні система реабілітаційної підтримки для осіб, постраждалих від домашнього насильства, активно розвивається з моменту прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ВРУ, 2017). До переліку реабілітаційних послуг, передбачених чинним законодавством, входять:

- психологічна допомога (індивідуальна та групова терапія, підтримка психологів і психотерапевтів, які допомагають подолати травму, стрес, депресію та тривожні стани);
- соціальний супровід (допомога у відновленні соціальних зв'язків, отриманні освіти, перекваліфікації або працевлаштуванні, інтеграції у громаду);
- медичні послуги (у разі наявності фізичних або психосоматичних наслідків насильства надання медичних послуг для лікування фізичних ушкоджень та психосоматичних захворювань, спричинених насильством);
- тимчасове житло (безпечне місце проживання для постраждалих, що надається кризовими центрами або спеціалізованими установами);
- юридична допомога (консультування щодо захисту прав, допомога у складанні заяв

до правоохоронних органів, представництво в суді).

Система підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства, в Україні функціонує як у межах державного сектора, так і за участю неурядових організацій, міжнародних структур і місцевих ініціатив. Вона охоплює декілька ключових інституцій, кожна з яких виконує окремі функції відповідно до законодавчо визначених повноважень.

Міністерство соціальної політики України. Є центральним органом виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є Міністерство соціальної політики України. До його повноважень належить:

- формування нормативно-правової бази;
- координація діяльності інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- ведення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства;
- розробка методичних рекомендацій щодо надання допомоги постраждалим.

Служби у справах дітей. Служби у справах дітей при місцевих органах влади беруть участь у роботі з постраждалими дітьми або тими, хто став свідком насильства. Їхні функції включають:

- захист прав дитини;
- участь у засіданнях міждисциплінарних команд;
- супровід дитини у процесі психологічної та соціальної реабілітації;
- направлення до спеціалізованих установ.

Центри соціальних служб. Надають комплексну підтримку постраждалим, зокрема:

- соціальний супровід та оцінку потреб;
- психологічну допомогу;
- сприяння у відновленні документів, влаштуванні дітей до закладів освіти, працевлаштуванні;
- організацію тимчасового влаштування в притулки.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Цей інститут виконує функцію парламентського контролю за дотриманням прав людини, зокрема щодо захисту постраждалих від насильства. Омбудсман має право здійснювати моніторинг, приймати звернення

громадян, звертатися до суду або інших органів влади для відновлення порушених прав.

Національна поліція України. Поліція є першою інституцією, до якої звертаються постраждалі у випадку насильства. Її обов'язки включають:

- оперативне реагування на виклики;
- винесення термінових заборонних приписів;
- ведення обліку кривдників;
- взаємодію з мобільними бригадами та іншими структурами.

Особлива роль належить підрозділам поліції з питань запобігання домашньому насильству та дільничним офіцерам поліції, які здійснюють профілактичну роботу.

Центри безоплатної правової допомоги. Мережа центрів БПД надає постраждалим юридичні консультації, допомогу в оформленні заяв до правоохоронних органів, судовий супровід та захист інтересів у суді, зокрема щодо отримання обмежувального припису.

Притулки та кризові кімнати. У межах надання соціальних послуг створено притулки для осіб, постраждалих від насильства, де надається тимчасове безпечне місце проживання, юридична та психологічна допомога. У деяких регіонах діють кризові кімнати, де особа може перебувати до 10 діб в умовах конфіденційності та безпеки.

Неурядові організації. Вагомий внесок у підтримку постраждалих здійснюють громадські організації, які часто є ініціаторами створення мобільних бригад, притулків, центрів консультування. Серед найактивніших:

- Ла Страда – Україна;
- Інсайт;
- Професійна асоціація кризових центрів;
- Українська фундація громадського здоров'я (координує мобільні бригади з UNFPA);

Міжнародні організації. Проекти міжнародних структур, зокрема UNFPA, UN Women, Рада Європи, USAID, підтримують розвиток інфраструктури протидії насильству шляхом фінансування, навчання персоналу, впровадження стандартів, проведення інформаційних кампаній.

Реабілітаційні послуги є важливим етапом на шляху до відновлення постраждалих. Вони допомагають повернути віру у себе, відновити

психологічну рівновагу та створити умови для безпечного майбутнього. Забезпечення доступу до таких послуг сприяє не лише реабілітації окремих осіб, а й зменшенню рівня насильства в суспільстві загалом.

Залучення громадськості, створення ефективної законодавчої бази та активна робота з превенції насильства є ключовими факторами для вирішення цієї проблеми. Важливо, щоб кожна постраждала особа знала про можливість отримати кваліфіковану допомогу та мала доступ до неї вчасно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реабілітаційні послуги для постраждалих від домашнього насильства є важливою складовою соціальної політики України, проте вони стикаються з низкою викликів, які потребують негайного вирішення. За останні роки в Україні досягнуто значного прогресу у забезпеченні комплексного підходу до надання допомоги постраждалим. Зокрема, це міжвідомча співпраця органів соціального захисту, поліції та медичних установ. Кризові центри, які на сьогодні хоч і виконують важливу роль у наданні

тимчасового притулку та базових соціальних послуг, потребують розширення своїх функцій і покращення матеріально-технічної бази. Проблеми з фінансуванням та брак кваліфікованих кадрів є суттєвими перешкодами для ефективної реабілітації постраждалих від домашнього насильства. Важливим є громадське визнання проблеми домашнього насильства, продовження кампаній з підвищення обізнаності серед населення щодо домашнього насильства та наявних послуг, що допоможе зменшити стигму навколо цієї теми та заохотить постраждалих звертатися за допомогою. Важливою є і підтримка громадських організацій, що займаються цією проблемою.

Отже, для досягнення більш високого рівня ефективності реабілітаційних послуг постраждалим від домашнього насильства необхідно комплексно підійти до вирішення існуючих проблем, зокрема з фінансуванням, кадровими ресурсами та розширенням доступу до послуг на всіх рівнях. Подальше вдосконалення системи допомоги забезпечить зростання довіри до соціальних установ і покращення якості життя постраждалих осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верховна Рада України. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». 2017.
2. Верховна Рада України. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». 2001.
3. Верховна Рада України. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству». 2022.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11 травня 2011 року. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 25.04.2025).
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.04.2025).
6. Council of Europe Istanbul Convention Articles 2022: Support services for victims. 2011. URL: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention> (дата звернення: 25.04.2025).
7. Dobash R.E., Dobash R.P. *Women, Violence and Social Change*. Routledge. 1992.
8. World Health Organization. *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines*. 2013. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241548595> (дата звернення: 25.04.2025).
9. UNFPA. Домашнє насильство в умовах COVID-19 в Україні. 2020. URL: <https://ukraine.unfpa.org> (дата звернення: 25.04.2025).
10. UN Women. Покращення систем реагування на домашнє насильство: досвід України. 2021. URL: <https://eca.unwomen.org> (дата звернення: 25.04.2025).

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2017). *Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu»* [Law of Ukraine «On prevention and counteraction to domestic violence»]. [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). *Zakon Ukrainy «Pro poperedzhennia nasyilstva v sim'i»* [Law of Ukraine «On prevention of violence in the family»]. [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022). *Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu shchodo zhinok i domashnomu nasyilstvu»* [Law of Ukraine «On ratification of the Coun-

cil of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence»]. [in Ukrainian].

4. *Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu proty zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z tsymy yavyschamy vid 11 travnia 2011 roku.* [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence of 11 May 2011.] Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680093d9e> [in Ukrainian].

5. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku.* [Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001.] Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].

6. Council of Europe. (2011). *Istanbul Convention articles 2022: Support services for victims.* Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention> [in English].

7. Dobash, R. E., & Dobash, R. P. (1992). *Women, violence and social change.* Routledge.

8. World Health Organization. (2013). *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines.* Retrieved from: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241548595>

9. UNFPA. (2020). *Domashnie nasylstvo v umovakh COVID-19 v Ukraini* [Domestic violence under COVID-19 conditions in Ukraine]. Retrieved from: <https://ukraine.unfpa.org>

10. UN Women. (2021). *Pokrashchennia system reahuvannia na domashnie nasylstvo: dosvid Ukrainy* [Improving domestic violence response systems: Ukraine's experience]. Retrieved from: <https://eca.unwomen.org>